

חושבין (דין) שהעדים מעידים שחתמו כראוי וכי השטר קיים ויציב, ואלו מעידים שאין העדות קיימת שם, הכחשה יש כאן, ואין להכחישם אלא בפניהם. כך יש לפרש [לפי] שיטתנו⁹³.

[כ,א] אלא אמר רב נחמן אוקי תרי לבהדי תרי ואוקי ממונא בחזקת מריה. וכ"ת [אם כן] למאי ב² אין נאמנין, פירש"י ז"ל³ דה"ק, אין נאמנין לבטל השטר לגמרי, ולא אגבויי מגבינן ביה ולא קרענין ליה, ואי תפס לא מפקינן מיניה. ולפי לשון זה משמע דברישא כיון שנאמנין מקרע נמי קרעי ליה, וכן דעת קצת רבותי שיחיו⁴. והא דאמרינן דאי תפס לא מפקינן מיניה, יש שפירשו⁵ דדוקא תפס בלא עדים, דאית ליה מגו [ויכול לומר תפסתי וכדין תפסתי ועדים האחרונים שקר מעידין, אבל תפס בעדים דלית ליה מגו], כיון דתפס הוא מפקינן מיניה, דאוקי ממונא בחזקת מריה, (וכדאמ') [והא דאמרינן] התם⁶ תקפו כהן מוציאין אותו מידו משום דהתם⁷ אפילו תפס שלא בעדים לית ליה מגו, דבטענת שמא תפיס ביה. וכי תימא אם כשתפס בלא עדים דאית ליה מגו, אפילו רישא נמי אמאי מפקינן מיניה⁸. ויש לומר, דברישא כיון דהאי שטרא [תפיס], והאי שטרא [חספא בעלמא הוא, אין כאן מגו, וכההיא דאמרינן בפרק חזקת הבתים⁹ גבי ההוא שטרא¹⁰

תורה בכך. אבל ר"י בתוס' שם ובקדושין מג, ב ד"ה והשתא כ' הטעם שאין א' יודע מה בלב חבירו, וכע"ז כ' ברשב"א ור"ן. 89 צ"ע, דהא אב"י הוא דסבר הכי כב"ק עג, ב, אבל אנן קיי"ל כרבא דיש הזמה אחר הכחשה כמ"ש ברמב"ם הל' עדות פ"ח ה"ד. 90 צ"ל: לומר דהכחשה הוי קצת כהזמה שאומרים. 91 שמות כא, כט. 92 סנהדרין יט, א. 93 פ"י, דלהמפרשים שהביא רבנו לעיל דמיירי שמעידין על העדים שהם פסולין, אפ"ל כמ"ש המאירי (עמ' 90) דהכחשה על גוף העדים חשיבא כתחילת הזמה, עיי"ש.

1 כג"י כי"ר וראשונים, ולפנינו: להדי, וכ"ה בנדפס. 2 נראה דצ"ל: אמאי קתני. 3 בד"ה ואוקי, בשנוי לשון. 4 הרשב"א בחי', וכ"פ בשו"ע סי' מו סל"ז. 5 הר"א אב"ד, הו"ד ברא"ה כאן, ובחי' הרמב"ן לב"מ ו, ב (ד"ה מדקאמרינן) ובמיוחס לריטב"א שם (ד"ה וי"ל) עיי"ש בארוכה. ודע"ה זו הביאו גם המאירי והר"ן עיי"ש. וע"ע ברא"ש סי' יג. ובקונטרס הספיקות כלל ב, 6 ב"מ שם. 7 נ' דצ"ל: התם אפילו תפס שלא בעדים. משום דלית ליה מיגו וכו'. 8 כן הקשה הרמב"ן בב"מ שם. ועי' ר"ן כאן מש"כ בזה. 9 ב"ב לב, ב, וע"ש בחי' רבנו ד"ה א"ל. 9* יש להוסיף: דאמר אין שטרא, ונשמט

אבל יש שפירשו⁸³, אפי' באומרים גזלנים ואנוסים מחמת ממון, דכיון שמתו ואינן ראויים לפסול הגוף אין עדות האחרונים חשוב אלא כמעיד על הממון. וזה אינו, דהא איכא למימר כדאמרינן בסמוך⁸⁴ דלא עדיפי במיתתן מבחייהם, וכיון שאילו היו בחיים והיו אומרים כשרים היינו לא מהמני השתא נמי לא מהימני כלל⁸⁵, אלא ודאי כדאמרן, וכן פ"י רבנו בשם רבי' הגדול ז"ל⁸⁶. וכן עיקר. וא"ת, א"כ השתא נמי יהו העדים האלו נאמנים בסופא מגו דאי בעו אמרו גזלנים היו, וי"ל דהא פרישנא לעיל⁸⁷ שאין העדים נאמנים במגו⁸⁸.

הכחשה תחלת הזמה היא. פ"י, לאו דוקא תחלת הזמה ממש, דהא אין הזמה באה אחר הכחשה⁸⁹ ולא דמי אהדדי כלל, אלא לומר קצת⁹⁰ הזמה שאומרים על הראשונים שלא העידו כדין, ולפיכך כשם שאין מזימין את העדים אלא בפניהם, שהרי באין לעונשם והתורה אמרה⁹¹ והועד בבעליו יבוא בעל השור ויעמוד על שורו⁹², כך אין מכחישינן את העדים אלא בפניהם, דמכל מקום עדות הכחשה על גופם הוא שהעידו שקר, וולפי דבריהם של אלו הראשונים פסולי עדות הם. ואף על גב דבהא דשמעתין אינן מעידים שהעידו שקר] אלא שהיו קרובים או אנוסים מחמת נפשות, מ"מ כיון שלפי השטר הרי אנו

שפי' משום דשניהם מעידין על כל א'. וכ"כ רמב"ן רשב"א רא"ה. ושי' לר"ן. ומדברי הר"י מיגאש (הו"ד בשיטמ"ק ובפסקי הרי"ד) שכ' דקושית הגמ' תו"ת נינהו קאי אאנוסין היינו משמע שפי' פסולי עדים דהיינו גזלנים, דע"ז ל"ש למפרך תו"ת נינהו דלגמרי נאמנין ובטל שטרא. וראה בעיטור דיני קיום נ"ד ע"א שהזכיר שיטתו. (והדברים שם משובשים, וראה להלן כ, א הע' 24), והעיטור נחלק ע"ז וס"ל דפסולי עדות לא שנא. עיי"ש וראה בסמוך. 83 דעה זו הביאו הרמב"ן רשב"א ורא"ה, וכ"פ בעה"מ להלן כב, א והמאירי כאן, וכ"ד העיטור (ראה הע' הקודמת). ובתוד"ה ואם כ' דמיירי שאומרים שעתה הם כשרים. וכוונתם דעדות שבשטר חשיבא כהגדה השתא, ולכו"ע כשרים הם עתה לעדות, (ולפי' זה ל"ק קושית רבנו שבסמוך. אבל אין לפרש דבריהם דמקרי עדות שהיו כשרים בזמן החתימה. דע"ז הו"ו נוגעים בדבר, וגם אינם אלא ע"א). ועי' רא"ש סי' יג וקרב"ג שם אות י, ובשו"ע סי' מו סל"ז ובש"ך ס"ק קב. 84 כ, א. 85 צ"ב. דהא כיון שמתו שוב אין העדים נדונים כלל כיון שאין אפשרות לפסלם. וכל הנדון הוא על העדויות שהעידו קודם לכן, וכזה הו"ל תו"ת. 86 הרא"ה בשם הרמב"ן. 87 יח, ב ד"ה אמר רמי בר חמא, וע"ש הע' 55. 88 כ"כ הרמב"ן והרא"ה, משום שלא האמינתם

וכבר כתבנו לעיל שדעת רש"י ז"ל דברישא כיון דנאמנין קרענין ליה לשטרא, וכן דעת הב"ה בשם הרא"ם ז"ל²⁴, וכן דעת מורי הרשב"א ז"ל²⁵. אבל מורי ז"ל²⁶ היה אומר, דכיון שאפשר שהיום או מחר יבואו עדים אחרים ויקיימוהו והווי להו תרי ותרי ומהני ליה שטרא לתפיסה, לית לן למקרעי מספיקא, וכההיא דאמרינן בשבועות²⁷ לא מקרע קרענין ליה דילמא איכא דיינא דעביד כרבי אלעזר, ואף על גב דליכא למיעבד כר' אלעזר לכתחלה. ונראין דבריו ז"ל בשטר של יתומים [כי] התם²⁸, אבל כשהמלוה קיים לא מקיימין ליה לשטרא, משום דאי הוה ליה קיום עד השתא הוה ליה, וכיון דקיום דידיה לא שכיח, וכי מקיים נמי לא מהני אלא לתפיסה שלא בעדים, לית לן לעכוביה כיון דהשתא פסול הוא. וכן עיקר.

אתו תרי סהדי ואמ' כשהוא שוטה זבין ואתו בי תרי ואמ' כשהוא חלים זבין. פי', וקי"ל³⁰ עתים חלים עתים שוטה כשהוא חלים הרי הוא כפקח לכל דבריו.

אמר רב אשי אוקי תרי לבהדי³¹ תרי ואוקי ממונא בחזקת בר שטיא. פי', ואפילו מטלטלי דתפס לוקח בעדים מפקינן מיניה לפי הפי' שכתבנו³², וכ"ש קרקעות דלאו בני תפיסה גינהו כלל.

ולא אמרן אלא דאית ליה לבר שטיא חזקה דאבהתיה. כלומר, שירש קרקע זו מאבותיו³³. אבל לית ליה חזקה דאבהתיה. אלא שלקחה הוא, ולא ידעינן אימת לקחה.

אמרינן כשהוא שוטה זבן וכשהוא שוטה זבין. כלומר, שאין לזה תביעה ברורה להוציא קרקע מחזקתו של זה, וכל שאין לתובע ראיה וחזקה

שם בסוה"ד. 23 לעיל יח, ב. 24 = הרב בעל העיטור בשם הר"י אבן מיגאש ז"ל. ובעיטור שלפנינו (מהדור) רמא"י דיני קיום דף נ"ד ע"א) הדברים משובשים וכצ"ל: ורבנו אבן מגש אמר דלא מיתוקמא הא אלא על אנוסים היו בלחוד אבל קטנים היו פסולי עדות היו נאמנין וקרענין ליה, ולא דייק לן וכו'. וע"ע לעיל יט, ב הע' 82. 25 בח' כאן, וכ"כ תר"י ור"י מיגאש (בש"מ) שי' לר"ן ובר"ן, וכ"מ ברא"ש, וכ"פ בשו"ע שם וע"ש בש"ך סקצ"ט. 26 הרא"ה, ובחי' ליתא, וכ"ד המאירי. 27 מח, ב. עי"ש. 28 אולי כוונת רבנו משום דין טענינן ליתמי הבו לי זימנא ואקיימנו, דלדידיה לא טענינן וכמ"ש בנתיב"מ שם חידושים סקנ"ב. 29 לפנינו: בי תרי אמרי. 30 ר"ה כח, א. 31 לפנינו: להדי, ועי' דק"ס. 32 לעיל בר"ה אלא. אבל בתוס' ד"ה ואוקי וברא"ש כ' דדוקא במקרקעי, [וגרסי בגמ': ואוקי ארעא], וכ"פ הרמ"א סי' רלה סכ"א. 33 ראה ברא"ש שכ' בשם

זיפא הוא ומיהו שטרא מעליא הוה לי ואירכס. ומיהו אי טעין ואמר אנא אמלוה תפיסנא ולא משום האי שטרא, השתא ודאי איכא מגו ומהניא ליה תפיסה דיליה¹⁰. ורבינו הגדול ז"ל¹¹ פי', דהכא אפילו תפס בעדים [נמי] לא מפקינן מיניה, דתרי ותרי ספיקא דאורייתא הוא¹² ובאיסורין לחומרא ובממונא [לקולא] אוקי ממונא בחזקת מרא דתפיס ליה, דהיכא דקאי ליקום, וכן דעת רבינו אלפסי ז"ל¹³. אבל אין זו דעת ר"י ז"ל¹⁴ ולא דעת רבינו ז"ל¹⁵, אלא כל תרי ותרי אוקי ממונא בחזקת מריה קמא, ואוקי [גברא או] איתתא בחזקתה, אלא דבאשת איש החמירו לאוסרה מספיקא מדרבנן ולא נימא אוקי איתתא בחזקתה¹⁶. והכין רהיט עובדא דינאי מלכא¹⁷, וכן לקמן בפירקין בשמעטא דמעלין לכהונה על פי עד אחד¹⁸, וכן פר"ח ז"ל¹⁹ וכן עיקר. וכבר ברירנא לה בכמה דוכתי²⁰ בס"ד.

ורבינו אלפסי ז"ל²¹ הביא ראיה לדבריו, דאם כן דכתרי ותרי אמרינן אוקי גברא אחזקתיה, הכא נמי אוקי לעדי השטר בחזקתייהו. ותמוהין דבריו ז"ל, דבתרי סהדי גופייהו דהוו בהכחשה לא שייך לומר דנוקמינהו בחזקתייהו, דא"כ אימא לאידך גיסא דנוקים אידך בחזקתייהו והם מעידים עדות אמת. ויש מפרשים²² דבריו ז"ל, שאין ראייתו אלא מקטנים היו, דנימא אוקי תרי לבהדי תרי ואוקמינהו לסהדי בחזק' דר"ל שאינם חותמין על השטר אלא א"כ נעשה גדול²³. וגם זו אינה, דליכא לההיא חזקה כלל היכא דאיכא עדים דמכחישין ליה. הילכך אין לנו אלא כפי' הראשון דכל שתפס בעדים מפקינן מיניה.

בטה"ד. 10 כ"כ הרא"ה. 11 הרמב"ן בחי' לב"מ שם, וכ"ה בנמוק"י שם. 12 ראה יבמות לא, א ובחי' הרמב"ן שם. וע"ע בחי' רבנו לעירובין לה, ב ד"ה משנתינו שכ' דהוא פלוגתא דתנאי. 13 ברי"ף שלפנינו אינו מפורש, ועי' רי"ף להלן [דפ"ו ט, א] וברמב"ן ור"ן שם, וע"ע בדברי אמת קונטרס תו"ת מש"כ בדעתו. 14 נראה דרבנו הוכיח כן מדלא תירץ הכי בתוס' כאן ד"ה תני ובב"מ שם, [וכ"כ בדעת התוס' בקונטרס הספיקות שם אות דן]. וכ"ה דעת ר"י והרמ"ה שהביא ברא"ש, עי"ש. 15 הרא"ה, ובחדושי (ד"ה אלא) לא נתפרשה דעתו להדיא. 16 ראה בתוס' להלן כג, א ד"ה מאי שנא וברבנו שם ד"ה ת"ר. 17 קידושין סו, א. 18 כו, ב. 19 ראה בר"ח עמ' 23 ובתוס' להלן כב, א ד"ה תרי ובמלחמות שם בשמו. 20 להלן כו, ב ד"ה ורשב"ג, קידושין שם ד"ה היכי דמי, ב"ב לב, ב ד"ה א"ל. 21 ראה ברי"ף הנ"ל בהע' 13. 22 הרמב"ן במלחמות

ערער חיישינן שמא מזויף הוא, וכן גורס הרא"ם ז"ל⁴³. ואינו מחוור, דכיון שהוחזק בב"ד ונתקיים על ידי עדות תו ליכא למיחש למזויף, דאם כן בטלת כל קיום שטרות⁴⁴. ולכך הנכון כגירסת הרב אלפסי ז"ל⁴⁵, הוחזק בב"ד אין לא הוחזק בב"ד לא מסייע ליה לרב אסי דאמר רב אסי אין מקיימין את השטר משטר שקרא עליו ערער אלא אם כן הוחזק בב"ד, והא קמ"ל, דאף על גב שקרא עליו ערער בב"ד שהוא מזויף, ושתק ערער ההוא ונשאר בעל השטר בחזקת הממון ההוא, דאפילו הכי לא מחשבינן ליה כמקום, דדילמא השתא שתק עליו המערער ולמחר תבע ליה בדינא⁴⁶. ותנא נמי להך רבנא קתני משטר שקרא עליו ערער, דאפ"ה הוחזק בב"ד בעינן.

אמרי נהרדעי אין מקיימין את השטר אלא משתי שטרי שדות או משתי כתובות⁴⁷ והוא שאכלום בעליהם בשופי שלש שנים⁴⁸. הא דנהרדעי לא פליגא אדרב אסי, דהא רב אסי מתניתא היא, ותו דאם כן הוה לן למימר נהרדעי אמרי⁴⁹, והא דנהרדעי אתא לאשמועינן דזמנין דמקיימין משטר שלא הוחזק בב"ד כלל, והוא כשיש לנו שתי שטרות שיצאו כבר בב"ד על שתי שדות של מכר או של כתובה ואכלום [בעליהם] בשופי שלש שנים אחר שנחתמו, דכיון שכן ראייה הוא שהם אמת, ומשום שלא הוחזקו בב"ד בעינן ב' שטרות, אבל בדרכ אסי ומתנית' שהוחזק בב"ד

ראשונה (בדברים) [בנכסים אינו] יכול להוציאם מיד מי שמוחזק בהם, ואפילו אין למוחזק ראייה, וכדאיתא בפרק חזקת הבתים³⁴, ואף ע"פ שזה השוטה מוציא שטר מקח כתוב וחתום כראוי ואין לנו שום עדות שלקח כשהוא שוטה, אין לו שום חזקה, דהא דאמרין³⁵ חזקה שאין העדים חותמין על השטר אלא אם כן נעשה בעל דבר גדול ובן דעת, התם הוא לענין המוכר שהם צריכין להכירו ואי אפשר לעשות עליו שטר שלא בפניו, [אבל לענין הזוכה אין לומר כן, שהרי זוכין לו שלא בפניו]³⁶ וכותבין לו שטר לזכותו שלא בפניו, ואינם מכירין אם הוא קטן או גדול, וזה פשוט הוא, אלא שראיתי לאחד מן החכמים משתבש בדבר זה³⁷.

והזמה שלא בפניהם נהי דהזמה לא היא הכחשה³⁸ היא. כלומר, נהי דהזמה לא היא לחייבם בדין הזמה, הכחשה היא לכטל עדותן וכדפרש"י ז"ל³⁹. וכתב הר"מ הלוי ז"ל⁴⁰ טעם הדבר, דהזמה לא היא לפי שהעדויות עליהם ממש לענשם, ואין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין⁴¹, ואם קבלו אינו כלום, אבל בהכחשה עיקר הדין על הממון הוא, והרי בעל השטר קיים להעיד בפניו. גרש"י ז"ל קרא עליו ערער אין לא קרא עליו ערער לא מסייע ליה לרב אסי דאמר רב אסי אין מקיימין את השטר אלא משטר שקרא עליו ערער והוחזק בב"ד. ופי' הוא ז"ל⁴², שאם לא קרא עליו

מרש"כ בזה הריב"ש בסי' רסו מהרי"ט אה"ע סי' לו תומים סי' לח נובי"ק אה"ע סי' עב. 40 ל"מ כן בשמו, ובכס"מ הל' עדות פי"ח ה"ה כ"כ בשם רש"י וע"ש עה"ג, וכ"כ בשימ"ק בשם תר"י. וע"ע בפסקי רי"ד ובהג"א כאן סי' טו. 41 כדמבואר בסנהדרין יט, א. 42 בד"ה אא"כ. 43 הר"י מיגאש, וראה מרש"כ בשמו העיטור בדיני קיום (מהדר) רמא"י נד, א), ועיי"ש בהערה סח שנסתפק בכוונתו. ומד' רבנו מפורש דס"ל כרש"י, ולפי"ז י"ל כן גם בדעת תלמידו הרמב"ם, (ודלא כמרש"ש בדעתו הר"ן, וראה ב"י סי' מו ובש"ך שם סק"ה). וכ"כ הטור בשם הרמ"ה, עיי"ש. 44 עי' תוד"ה דילמא מרש"כ ע"ז, וע"ע בש"ך שם. 45 כ"ה גי' כ"מ, ועי' הערות לדק"ס 30. 46 כ"כ הרא"ה והר"ן, [ונראה שזו גם כוונת הרמב"ן, ועי' רא"ש ומאירי מרש"כ בזה], ועי' בפני משה לירושלמי בפרקין ה"ג שפי' דאיכא פלוגתא דאמוראי בהא, וראה גם להלן הע' 118. 47 כעיי"ז בראשונים, ראה דק"ס הע' 41 ולפנינו: משתי כתובות [או] משתי שדות. ועי' רש"ש. 48 לפנינו: ג' שנים וכשופי, וכ"ה בש"מ. 49 ראה הליכות עולם שער ב סופ"ב (טז),

הרמ"ה דה"ה בשקיבל מתנה מאחר, וכ"כ בשיטה ישנה ותר"י, ועמ"ש"כ בקצוה"ח סי' רלה סק"ד. 34 נראה דכוונת רבנו להב"ר להא דליכא לבר שטיא חזקה, והיינו מהא דתנן בב"ב מא, א דכל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה, ומשור"ה ליכא חזקה לשוטה כיון שאינו בר טענה, וכמ"ש הרמב"ם בהל' טו"נ פי"ג ה"ב וע"ש במ"מ ובב"ח סי' קמט ובקצוה"ח שם סק"ה, ואף לשיטת רבנו דלעיל דמיירי אף במטלטלין נמי אפ"ל האי סברא דבעינן טענה כמ"ש בקצוה"ח סי' קלג סק"א, (אבל בעליות דר"י ב"ב כח, ב ד"ה ופרקי' כ' דאף בלא טענה הוי חזקה במטלטלין). ומיהו ע"ע מדברי רבנו בב"ב מב, א דמשמע דס"ל כדעת הרמב"ן והרשב"א דיש חזקה לקטן, ואע"פ דלכאורה אינו בר טענה. 35 לעיל יח, ב. 36 ע"פ ש"מ, ובכ"י נשמט מחמת הדומות: שלא בפניו — שלא בפניו. 37 ראה בר"ן כאן, ובהג' רעק"א לחו"מ סי' רלה סכ"א. 38 לפנינו נוסף: מיהא. 39 בד"ה נהי. אבל מד' ריו"ג נראה שלא פי' כן בדעתו. שכי' אבל מכחישינן את העדים לכטל עדותן אפי' שלא בפניהם, כלומר שהזמה שלא בפניהם עדות ברור הוא לכטל עדותן והווי תרי ותרי ואוקים ממנוא בחזקת מריה. ע"כ, וראה

ידע לזייף ולדמות לכתב אדם אחר, ומהדרינן דכולי האי לא שכיח שיהא אדם יודע ולדמות כתב ידי העדים. וזה הפי' הוא הנכון.⁵⁹

גרסינן בירושלמי⁶⁰, רב הונא אמר למדין מספר מוגה כגון אילין דאמ' ספרוי דאסי, פי' שהם מוחזקים לנו שהוא כתבם בלא עדות אחרת. ובאילין אגרתא צריכא, פירוש אבל באגרות של רשות שמוחזקים בכתב ידי עדים אלו, צריכה רבא אם למדין מהם בחזקה זו בלבד.⁶¹ כנ"ל פי' הירושלמי הזה, וכן פירשתי לפני מורי הרב ז"ל. תנו רבנן כותב אדם עדותו על השטר ומעיד עליה אפילו לאחר כמה שנים. [פי' הרמב"ם ז"ל⁶² חותם אדם עדותו על השטר היום ומעיד עליה לומר שהיא כ"י אפילו לאחר כמה שנים].

אמר ר"ה והוא שזוכר עדותו ומעשה שהיה מעצמו. שאם אינו [זוכר] אלא ע"י השטר, הוה ליה כמעיד מפי הכתב, ורחמנא אמר מפייהם ולא מפי כתבם.⁶³

ורבי יוחנן אמר אעפ"י שאין זוכרה מעצמו, כיון שנזכר על ידי השטר, והילכתא כר' יוחנן, ומיהו כל שאינו זוכר העדות כלל אפילו על ידי השטר, אעפ"י שהוא אומ' שזה הכתב שהוא כתב ידו אין מקיימין את השטר ממנו, ואעפ"י שכשאנו מקיימין השטר על ידי אחרים דיינו שמעידים על כתב ידן, שאני הכא שהעד עצמו כשמעיד על כתב ידו על מנה שבשטר הוא מעיד, וכיון דכן צריך שיזכור העדות, ולפי זה קשה הא דפרק גט פשוט⁶⁴ בההוא דאמר אין חתימות ידי ידי היא ואי לאו דכפתוהו לבעל השטר ואודי הוה מקיים שטרא, ואע"ג דודאי לא זכר גופה של עדות שהרי

בשטר אחד סגי, וכדאמרינן לקמן⁵⁰ מחוי חתימות ידיה אחספא ושדי ליה בבי דינא ומחזקי ליה, וכל שהוחזק בב"ד ונתקיים כראוי הא חשיב כאילו מחוו סהדי חתימות ידיהו בבי דינא. וכן דעת התוס' ⁵¹ ועיקר. אבל הרב אב ב"ד⁵² והרב בעל הלכות ז"ל⁵³ כתבו דאפילו לרב אסי ומתנית' שני שטרות בעינן, ולא באו לומ' נהרדעי אלא דבהא לא הוחזקו, והא דנקטי רב אסי ומתנית' משטר שקרא עליו ערער, לישנא קלילא נקט.

אמר רב שימי נבר אשי וביוצא וכו'. פרש"י ז"ל⁵⁴, דחיישינן שהסתכל בכתב של אותן השטרות, וחתם הוא בעצמו השטר השלישי הזה דוגמת אותה החתימה. [מתחת ידי אחר נמי דילמא אזל וחזא ואתא⁵⁵ וזייף ופרקינן כולי האי לא מצי מכוון. כיון שאין החתימות לפניו. והקשו בתוספות⁵⁶ דלפום הכי כל שיש בידו שום שטר או כתב או ספר מכתב ידי העדים שהוא מוציא בב"ד אף על פי שיקיימו לפנינו ניהוש שמא מזוייף הוא ודמה כתב לכתב, ואפילו העדים יטעו ויעידו על כתב ידם ממש, שמא זה כוון החתימות, כההיא דאמרינן בפרק גט פשוט⁵⁷ דאמר אין חתימות ידא ידיה הוא. ותירצו⁵⁸, דשאני הכא שהשטרות שאנו למדים מהם אינן מקוימים, ואם יצאו מתחת ידו חיישינן שמא הוא כתבם כלם כתיבה שוה, ואינו כתב ידם של העדים כלל. והכא ה"פ, מאי שנא מתחת ידו דלא דילמא זיופי זייף, שחתמם כלם מכתב שלא יהא נראה ככתב ידו ושינה כתבו, וזה ודאי צריך תחבולה לשנות כתב ידו ולכתוב שלשה כתבים משתי חתימות בכל אחד ואחד שיהו שוות ודומות זו לזו, וקס"ד כי מי שיודע לעשות כן כך

ור"ן. 61 ומבואר דמקיימין מאגרת שנתחזק שהיא כתב ידו, וכ"מ מד' רבנו להלן כא, א ד"ה ותנן, וכ"כ הרשב"א כאן, (ומ"מ מש"כ רבנו "וכ"פ לפני מורי הרב", נראה שכוונתו להרא"ה). ועי' מאירי שפי' בע"א. וע"ע בריב"ש סי' קלו ובש"ך שם סקכ"ז ובשירי קרבן לירושלמי שם מש"כ בזה. 62 ראה רמב"ם הל' עדות פ"ח ה"א וה"ה. ובכס"מ שם ביאר דלדעתו קאי נמי אקיום שטרות. עיי"ש. וע"ע ברבנו ב"ב קסז, א שהביא ד' הרמב"ם וחלק עליו, וע"ע מש"כ בדעתו במאירי (עמ' 97) תומים סי' כח סקט"ו ושער"י ש"ז פ"ט. וברמב"ן כ"כ בדעת השאלות סי' נה, (מהדורת מירסקי סי' סב עמ' קס עיי"ש), וכ"ה דעת בה"ג ד"ר קיד ע"ג. ועי' גם בתוס' סוד"ה ורבי, ובמהרי"ק שורש עד. 63 ראה יבמות לא, ב. 64 ב"ב קסז, א.

(א). 50 כא, א. 51 לפנינו ל"מ. וכ"כ רמב"ן ותלמידיו ר' יונה. 52 צ"ל: הראב"ד, וכ"כ בשמו רמב"ן רשב"א ור"ן, וכן העתיק בש"ך שם סקכ"ז עיי"ש, (וכן צריך להגיה בחי' הרא"ה), ועי' בהשגות הל' עדות פ"ו ה"ז ובכס"מ ולח"מ שם, ועי' גם במאירי עמ' 93. 53 ראה בה"ג הל' עדות ד"ר קטו ע"ב. 54 בד"ה זיופי. 55 כ"ה בכי"ר, ולפנינו: אתא. 56 ראה בתוד"ה דילמא בסגנון אחר. 57 ב"ב קסז, א. 58 בתוס' שם תי' בע"א, ומדבריהם מוכח שלא כדעת רבנו, ראה בסמוך. 59 כ"כ רא"ה רשב"א ושי' לר"ן, דל"ת שמא כיוון להחתימה האמיתית, וכ"ה ברמב"ם שם, ולפ"ז כשחתימה השניה מקוימת שפיר מצי לקיומי, וכ"כ הר"ן ומאירי, ודלא כרש"י שהביא רבנו לעיל, ואף דעת ר"ת בתוס' שם משמע כרש"י ועי' מש"כ בדעתו בעל העיטור (נד, ב). 60 בפרקין ה"ג, והובא בעיטור שם, מאירי

אינו, דכיון דהופקד להם עדות ונצטוו לכתוב ולחתום, א"נ בסתם קנין שעומד לכתיבה⁷³, אין להם אלא לעשות עדותם ושליחותם, ואם פרע הלה כשלא החזירו לו השטר או שובר הוא הפסיד לעצמו, ואי משום קנוניא בלאו הכי נמי יכלי למעבד, שיקבל הפרעון בתורת מתנה ויאמין [בן] הלוה ויעמיד השטר בחזקתו. הגע עצמך, שהפקיד אדם שטר חוב אצל חבירו או שנשאר חתום אצל העדים ועבר זמן הפרעון, וכי לא יתנו לו לאחר הזמן דליחוש לפרעון ולקנוניא, הא ודאי יחזיר ויחזיר, הכא נמי לא שנא, דמה לי שהופקד להם השטר או שנמסרה להם העדות שיכתבו ויחתמו. הילכך לעולם חותמין ונותנין לו ואפילו לאחר זמן. ועם כל זה אין פי' רבינו הא"י ז"ל בזה מחזור, דאפילו תימא שהדין בשטר חוב כדעת הרשב"א ז"ל ונימא דהא אתא לאשמועין, מכל מקום קשה מאי האי דאמ' בחר הכי ש"מ מדרבי יוחנן הני בי תרי דידעי סהדותא וכו' מה ש"מ דאמרין, הא היינו דרבי יוחנן גופיה⁷⁴. ומיהו בזה יש לתרץ לפי מה שנמצא בקצת הנוסחאות ורבי יוחנן אמר אף על פי שאין זוכרה מעצמו דאמר רבי יוחנן הני בי תרי דידעי סהדותא וכו', אף על פי שאין הגירסא כן ברוב הנוסחאות⁷⁵. וגם לפי' זה אין הירושלמי מתיישב כלל, כי מה ענין זה אצל מחלוקת דרבי ורבנן דלקמן, ועוד דגרסינן בתוספתא⁷⁶ ואם אמרו מה שכתב⁷⁷ בשטר שמענו ושכחנו תנשא אשתו כותב אדם עדותו על השטר וכו'. ורש"י ז"ל פי' ⁷⁸, כותב אדם עדותו על השטר שאם עשאוהו עד בדבר וירא לשכחו כותבו על חתיכת קלף ומצניעה, ומעיד על פי אותו הכתב אפילו לאחר [כמה שנים, והוא שזוכרה מעצמו לאחר] שרואה בשטר נותן לבו ונזכר⁷⁹, ובלא ראיית השטר נזכר [קצת] עדותו מאיליו, ורבי יוחנן אמר אף על פי שאין זוכרה מעצמו אלא בראיית השטר, אבל אינו נזכר לגמרי [לא], דרחמנא אמר

שקר היה ומזויף היה. ויש לתרץ דהתם אחד מן השוק היה מעיד על כתב ידו עמו, דהשתא על כתב ידו הוא מעיד, אבל זה אינו, חדא מדלא פירשו לה התם, ועוד דלקמן⁶⁵ מוכח דלרבנן דאמרי על מנה שבשטר הוא מעיד אפילו כשיש עמו אחד מן השוק להעיד על כתב ידו אמרינן הכי. ועוד דא"כ בין לרב הונא בין לרבי יוחנן כולוהו ס"ל כרבנן ובירושלמי⁶⁶ אמרו אתיא דרב הונא כר' ודרבי יוחנן כרבנן דאמרי על מנה שבשטר הם מעידים. ויש לפרש הירושלמי דה"ק, דרב הונא סבר כרבי דאמר על כתב ידם הם מעידים, ולפיכך צריך עמו אחר להעיד עמו, שאם הוא לבדו מעיד על כתב ידו אין זה קיום, וצריך שיזכור כל העדות מעצמו. וזה הפי' דחוק. ועוד, דהא שמעתא לא הוה לן לאיתויי הכא אלא לקמן על פלוגתא דר' ורבנן, ועוד דבכולהו מתניתין לא הוזכר מעולם אלא שאומרים העדים זה כתב ידינו, דאלמא בהכין סגי לכ"ע, לפיכך אין הפי' הזה נכון, ולא הסכים עליו אחד מן המפרשים.

ורבינו האי ז"ל⁶⁷ פי', כותב אדם עדותו על השטר או מעיד⁶⁸ עליה בב"ד אפילו לאחר כמה שנים, כי אם העידוהו בדבר ונתאחרה חתימתו עד לאחר כמה ימים חותם אותה [או] מעידה בב"ד, והוא שזוכרה מעצמו שלא על פי חבירו העד השני, ורבי יוחנן אמר אף על פי שאינו זוכרה מעצמו אלא לאחר שהזכירו חבירו נזכר, ויש אומרים, שאין דברי רבינו ז"ל אמורים אלא בשטרי הקנאת קרקע וכיוצא בו, אבל בשטרי חובות דעבידי לפרעון אין לעדים לחתום בו לאחר זמן הפרעון, דעביד איניש דפרע בזמניה⁶⁹, ודילמא פרע ליה ואמר ליה דלא אכתיב שטרא, ואפילו חייב מודה אין להם לחתום, שמא עושין קנוניא על הלקוחות, אלא אם כן כותבין מזמן הודאתו של עכשיו. וכן כתב הרב בעל העיטור ז"ל⁷⁰, וכן דעת מורי הרא"ה ז"ל⁷¹. אבל הרשב"א נ"ר⁷² היה אומר שזה

דעת הר"ן, ועי' מאירי (עמ' 94). 73 ראה ב"ב מ, א. 74 כן הקשו ר"ח רי"ף רא"ש וש"א"ר. 75 ראה בשאלות דל"ג: ש"מ מדר' יוחנן, וע"ש בהעמק שאלה. וע"ע בדק"ס הע' 65. 76 במכילתין פ"ב ה"א, עיי"ש. 77 כע"ז הנוסח ברא"ה וחי' הרמב"ן ע"ש, ברם כאן נראה שט"ס הוא וצ"ל: שכתוב, וכ"ה בנדר וש"מ וכן העתיק רבנו בחי' לגיטין עא, א ד"ה והא דאמר ע"ש, וראה בש"נ לתוספתא. 78 בד"ה כותב, ואילך. 79 ברש"י ליתא: לאחר שרואה בשטר נותן לבו ונזכר, ובר"ן כ' בדעתו שקצת יכול לסמוך על פנקסו

65 כא, א. 66 בפרקין הלכה ד. והובא ברבנו חננאל (אוצר הגאונים עמ' 20) רמב"ן וש"א"ר כאן. 67 הו"ד בר"ח שם, רי"ף רא"ש רמב"ן רשב"א רא"ה נמוק"י ר' ירוחם (מישרים נ"ב ח"ב) וש"א"ר, ועי' אוצ"ה עמ' 77 ואילך, וע"ע בתמים דעים סי' נה ריב"ש סי' רי, ויש"ש כאן. 68 כ"ה ברי"ף ורא"ש ועו"ר, ועי' בקרב"נ אות ש שכ' דרה"ג מפרש ומעיד כמו או מעיד והוכרח כן לפירושו. 69 ראה ב"ב ה, א. 70 מאמר א' דף ח' ע"א. 71 בחי' כאן, וכ"כ הרמב"ן (ותימה שלא הזכירו רבנו). 72 בחידושו, וכ"כ בשיטה לר"ן וכ"נ

מפיהם ולא מפי כתבם, ע"כ. וכן פירשה רבינו אלפסי ז"ל⁸⁰. ולהאי פירושא אתיא שפיר הא דקתני בתוספתא שאם מצאו העדים כתוב בשום פנקס מזכרת שחתמו בו כי פלוני מת, והם אומרים עכשיו מה שכתוב בשטר שמענו ושכחנו תנשא אשתו ע"פ עדות זו, ומה שאומרי' ושכחנו, לרב הונא ששכחו מקצתו, ולרבי יוחנן אע"פ ששכחו הכל ולא נזכרו עד שראו השטר ונזכרו על ידו. כותב אדם [עדותו] על השטר וכו'. וגם לשיטה זו אפשר לפרש הירושלמי [יפה], דאתיא דרב הונא [כר'], דר' סבר שהעד אינו מעיד אלא על כתב ידו, כי ראיית חתימתו אהיכרא⁸¹ שמכירה אינו חשוב עדות כלל ואף על פי שמזכירו, [אלא] השטר (אינו) מעיד מעצמו בגזרת הכתוב, ואם כן ה"ה מי שרואה חתימתו כתוב בפנקסו, אף על פי שמזכירו [הפנקס] אין זו הזכרה, ואין זה אלא כאילו הפנקס מעיד, והוה ליה מפי כתבם. ורבי יוחנן סבר כרבנן, כי העד החתום בשטר כשאומר זה כתב ידי הרי הוא כאילו נזכר מן הענין לגמרי, שהוא מעיד על מנה [שבשטר], והוא הוא המעיד בדבר ולא השטר, וה"ה נמי כשמוצא עדותו כתובה בפנקס ומכיר כתב ידו, אף על פי שאין זוכרה מעצמו מה שמזכרנו הכתב ונזכר עדות עצמו חשוב, ומפיהם קרינא ביה. ומיהו לפי' זה קשה קצת היכי קתני כותב אדם עדותו על השטר, מפני מה שכתב בחתיכת קלף או בפנקס זכרון, אין זה נקרא שטר בשום מקום אלא נייר בעלמא⁸². ואולי היו נוהגין העדים לעשות מעדותם שטר כלשון קצר מתרפו של ענין והיו חותמין בו, ואחר כך כותבין וחותמין שטר גמור בכל חוקותיו ובכל דקדוקיו בביאור וכותבין וחותמין ונותנין לו, וכמו שנוהגין עכשיו במקצת המקומות. ואין בזה משום כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, כיון שלא בררו בשטר הראשון כל ענייני העדות, ולא היו כותבין אותו אלא כדי שלא תשתכח העדות, ואפילו הכי כיון שחותמין בו העדים קוראים אותו שטר בשתוף

השני, כנ"ל. ואף לפירוש זה, אין דברי רב הונא ורבי יוחנן אלא בשטר כזה שלא נכתב [ונחתם לימסר לבעל דבר ולדון בו בב"ד אלא למזכרת בעלמא], אבל עדים שכתבו וחתמו בשטר גמור על דעת שידונו בו בבית דין בעת הצורך, אף על פי שנשאר השטר בידם כמה ימים או שהושלש בידם עד זמן ידוע, אינו בכלל זה, ובקיום הכתב סגי שיאמרו זה כתב ידינו, העדים⁸³ החתומים על השטר נעשו כמי שנחקרה עדותם בב"ד, וכשחתמו בו אז העידו עדותם, ומדאורייתא לא בעי קיום ורבנן הוא דאצרוך קיום כדאיתא לקמן בפירקין⁸⁴ ובשמעתא קמייתא דגיטין⁸⁵.

ואי קשיא לך הא דאמרינן ביבמות⁸⁶ מפני מה לא תקנו זמן בשטר קדושין, ואמרינן משום דלא אפשר, דהיכי נעביד נינחיה גבי ידיה זימנין דבת אחותו ומחפה עליה, נינחיה גבי ידיה מחקה ליה, נינחיה גבי עדים אי דדכירי ליתו ולסהדו, ואי לא דכירי זימנין דחזו בשטרא ואתו ומסהדי ורחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם, ע"כ. ואמאי לא הוי⁸⁷ ביד העדים, ויוציאוהו בב"ד ויעידו שחתמו [בו], ותו לא בעיא מידי אחרינא, אלא ודאי ש"מ דאפי' בהא בעינן דדכירי סהדותא. ורבינו אלפסי ז"ל⁸⁸ תירץ, דשאני התם דכיון שהשטר יוצא מתחת יד העדים וברשותם היה לעולם ולא היה ראוי למסרו לבעל דבר, אין זה נדון כשטר גמור אלא כמזכרת, כן פי' דבריו רבינו הרמב"ן ז"ל בספר הזכות⁸⁹. ואין זה נותן טעם לשבח. אבל הנכון, דמשום דרוב קדושין בכסף, [כי] מצטרכי' לעדות העדים לא מדכר לן⁹⁰ שטרא, אלא דבעי' מינייהו (שטר)⁹¹ עדות הקידושין, ואינהו לא מפקי שטרא ואתו ומסהדי מגו כתבא בב"ד עדותם על פה, והוה ליה מפי כתבם אם אינן נזכרים מן העדות אפילו על ידי השטר כר' יוחנן⁹². ואעפ"י שבכאן לא חשו לכך, ואמרו כותב אדם עדותו על השטר ומעיד עליה וכו' ולא חשו שמא יעיד בב"ד מבלי שזוכר' כלל, אין זו קושיא, דהכא קתני תנא כיצד

88 ביבמות שם, (דפ"ו ט, א). 89 שם, וע"ע במלחמות ובחידושי שם. וראה גם ברבנו שם ד"ה ואי. 90 נ' דצ"ל: לא מדכרנא להו. פי' שאין הב"ד מזכירים על השטר. 91 נראה מיותר, ובש"מ ליתא. ואצ"ל: שאר. 92 כן תירץ רבנו ביבמות שם (אלא שיש שם ט"ס), והוא תי' התוס' כאן, וכ"כ ביבמות שם ד"ה דחזו בשם ר"י, וברא"ש שם סי' ז. וע"ע בבבב"מ יבמות שם ובמאירי כאן (עמ' 96) שיטה אחרת בזה וראה גם בעיטור

אע"פ שאינו נזכר, ועי' בעיטור דף מו ע"ד והע' מ"ד שם, מאירי עמ' 94, ובבית יעקב כאן. 80 בהלכות כאן. וביבמות פ"ק [דפ"ו ט, א]. עיי"ש. 81 דצ"ל: והיכרא. 82 ראה ברמב"ן שהקשה כן, וכ' שאין זו קושיא כדי לבטל בה הפירוש, וברשב"א הכריע מחמת קושיא זו כפי' השאלות. וע"ע בתוס' כאן בשם ר"י, ובחי' הרא"ה סוד"ה אמר. 83 צ"ל: והעדים. 84 כא, ב. 85 ג, א. 86 לא, ב. 87 צ"ל: להוי.

תנן התם התלוליות הקרובות וכו' אילימא עיר עיר ממש. פירוש אע"ג שאינו מוחזקת בבית הקברות, ודרך דרך ממש שלא הוחזק בדרך בית הקברות. מספיק' מי מחזקי' טומאה והאמר ר"ל עילה מצאו וטהרו ארץ ישראל. פירש רש"י ז"ל¹⁰⁰ עילה מלשון עלילה שמצאו טומאה בקרקע והחזיקו לתלות עליה ולטהר את א"י אלמא מספק לא מחזקין טומאה. וטהרו את א"י גרסינן ולא גרסינן כל. עכ"ל ז"ל. ויש גורסין צלעא¹⁰¹, כלומר צלע, ופירש בעל הערוך ז"ל¹⁰² צלע מצאו וטהרו ואמ' שהטומאה שהיו מחזקין זו הצלע היתה וטהרו כל א"י ע"כ. והטעם שזה לשתי הגרסאות, כי במקום אחד של א"י שהיה מוחזק בטהרה היה מקום אחד שהוחזק שהיה שם קבר ולא היו יודעים אותו, וכשמצאו טומאה בקרקע אחר משם שהחזיקו¹⁰³ הטומאה שם וטהרו שאר מקומות, דלית לן לאחזוקי טומאה בשום מקום. אא"כ נודעה או הוחזקה שם, וכי הוחזקה תלינן בה בכל מה דאפשר למתלי כדי לטהר את השאר.

מאי דרך¹⁰⁴ בית הקברות, פירוש¹⁰⁵, דרך ההולך מעיר לעיר שיש בה בית הקברות, והתל זה נמצא קרוב לדרך הזה ורחוק מן העיר.

גרש"י ז"ל¹⁰⁶ לפי פירושו עד חמשים אמה אזלא¹⁰⁷ לתודה טפי דברא איניש בהדה. ולא גריס ולבית הקברות אזלא, כי הוא ז"ל פירש¹⁰⁸ חדשות רחוקות טהורות דכיון דרחוקות כולוהו יותר מחמשים אמה דברא איניש בהדה ויש לה קול, וישנות אע"פ שהן רחוקות טמאות שמא נשתכח הכל¹⁰⁹. ולהאי פי' קשה, דאכתי הרחוקות מן הדרך כשהן ישנות למה הן טמאות, דגבי דרך [לא] מטמי' ליה אלא משום דזימנין דמתרמי בין השמשות וקברי התם, והא ליכא למימר ברחוקות.

תר"י בשם רה"ג, וכ"ד הרמב"ם בהל' עדות פ"ח ה"ג, וע"ש בהגמ"י וכס"מ, וע"ע בתומים שם סק"ג. 100 בד"ה עילה, בשינויים. 101 צ"ל: עילעא, וכ"ה בש"מ, וכן בראשונים. 102 ערך על ג', וע"ש בעה"ש. וכ"ה בפי' ר"ח והובא בתוס' ד"ה עילה, וכ"כ במיוחס לרש"י נזיר סה, ב ד"ה אמר, (ובשיטמ"ק פי' כן גם בדעת רש"י בסוגיין, ע"ש), וע"ע בתוס' חולין כב, ב ד"ה יעלעו. 103 צ"ל: בקרקע אחד שם החזיקו הטומאה וטהרו וכו', וכע"ז בש"מ. 104 צריך להוסיף: דרך, ולפנינו: ודרך דרך ביה"ק. ועי' דק"ס. 105 ראה מש"כ בשיטמ"ק ד"ה אמר. 106 ראה בתוס' ד"ה טמאות ובשיטמ"ק סוד"ה ועוד וד"ה וכתב. 107 לפנינו נוסף: איהי. 108 ראה רש"י ד"ה הרחוקות וד"ה חדשות. 109 צ"ל:

[ראוי] לעדים לנהוג בעדותם, והתם חשו רבנן לכל מאי דאפשר למיחש, דכיון דבעו למעבד תקנה לכתוב זמן בשטר קידושין יש להם לתקן זה בענין שלא יבוא ממנה שום ריעותא בעולם. כן פי' רבינו ז"ל⁹³, וכן מצאתי אחרי כן בתוספות האחרונות⁹⁴.

ודכ"ע, מה שאדם כותב וחותם שלא בתורת שטר ולא במצות בעל דבר אלא לזכרון בלבד אינו עדות, אעפ"י שיצא בב"ד, דרחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם, ופרש"י ז"ל בחומש⁹⁵, פרט לשולח אגרותיו לב"ד. וכתבו התוספות⁹⁶ שיש מנהג בהרבה מקומות בצרפת שכופין ב"ד שישלח העד אגרת עדותו לב"ד ודנין על פי העדות ההוא, לפיכך כתבו מקצת האחרונים ז"ל, שמה שכתב רש"י ז"ל בפי' התורה אינו נכון, שאין נקרא מפי כתבם אלא כשאינו זוכר העדות והוא מעיד בב"ד על מה שרואה כתוב, וכענין שמועתינו, אבל כשאדם זוכר העדות יפה ורוצה לשלחו לב"ד, הרי כתבו כפיו וכאילו העיד בפיו דומה. ואף על גב דממעטין אלם שאינו מגיד מתוך הכתב⁹⁷, התם משום דלאו בר הגדה וחקירה בב"ד הוא, ולפיכך הגדה מעכבת בו.

[כב] ואי צורבא מרבנן הוא. פרש"י ז"ל⁹⁸, שהעד צורבא מרבנן, ואחרים⁹⁹ פירשו, שהבעל דבר צורבא מרבנן. ופי' רש"י ז"ל הוא הנכון יותר, דאע"ג דבעל דבר צורבא מרבנן לא מהני לגבי העד שצריך שיזכור כשיזכירוהו, אבל לפי רבי' ז"ל אתי שפיר, דכיון דצורבא מרבנן הוא לא סמך על בעל דבר אי לאו דמידכר שפיר, וכדאמר ליה רב אשי לרב כהנא מי סברת דעלך סמיכנא אנא הוא דרמאי אנפש' ואדכרי.

מאמר א' (ז, ג). 93 ל"מ בחי' הרא"ה והרשב"א. 94 כ"כ בתוס' שלפנינו וכ"ה בר"ן. ועי' מאירי יבמות שם שתירץ דשאני שטר קידושין דשייך לדיני נפשות, והשוה לד' ר' אברהם מן ההר ליבמות שם. 95 דברים יט, טז. וכ"פ בשו"ע סי' כח סי"א. 96 ר' בתוס' כאן ד"ה ורבי וביבמות שם ובב"ב מ, א ד"ה מחאה. וכ"כ הכס"מ בהל' עדות פ"ט ה"א בדעת הרמב"ם ועיי"ש באור שמח, ועי' גם בחי' רבנו למכות ו, ב ד"ה שלא, ובתשובות רבנו סי' מא ד"ה מעתה וראה במרדכי סי' קמו ובעיטור מאמר ראשון (דף ז ע"ג). ועמש"כ בזה בקצוה"ח סי' מו סק"ט ובנתיב"מ שם, ובספר אמרי בינה הל' עדות סי' מח. 97 גיטין עא, א. 98 בד"ה ואי. וכ"ד רבנו חננאל תלמידי ר"י ופסקי ריא"ז, וכ"פ בשו"ע סי' כח סי"ד. 99 כ"כ